

Facilitation of Community-Oriented Processes and its Role on the Physical Development of Peri-urban Neighborhoods of Zabol

Azam Bordbar Galavi¹, Sirous Ghanbari²✉

1. Ph.D Student of Geography and Rural Planning, Faculty of Geography and Environmental Planning, University of Sistan and Baluchestan, Zahedan, Iran
E-mail: A.bordbargalavi@pgs.usb.ac.ir
2. Associate Professor of Geography and Rural Planning, Faculty of Geography and Environmental Planning, University of Sistan and Baluchestan, Zahedan, Iran
✉E-mail: ghanbari@gep.usb.ac.ir

How to Cite: Bordbar Galavi, A; Ghanbari, S. (2023). Facilitation of Community-Oriented Processes and its Role on the Physical Development of Peri-urban Neighborhoods of Zabol. *Geography and Development*, 21 (71), 249-271.

DOI: <http://dx.doi.org/10.22111/GDIJ.2023.7603>

Received:

06 December 2022

Received in revised form:

28 January 2023

Accepted:

4 April 2023

Published online:

20 May 2023

Keywords:

Facilitation, Community-oriented, Physical development, Neighborhoods of urban peripheral of Zabol.

ABSTRACT

Community-centered facilitation is one of the existing mechanisms to development in developing societies. the aim of this article is to investigate the role of community-oriented processes on the physical development of integrated villages in Zabol urban peripheral. The type of research is developmental applied research and according to the method, it has a descriptive-analytical nature. The method of collecting the required information is documentary and survey type. The statistical population of this research is households living in five neighborhoods on the outskirts of the city (244.9 households). According to the number of households in the above neighborhoods, the number of (369) households was obtained as a sample size using Cochran's formula at a confidence level of 95%, and to estimate the sample size in each neighborhood, the proportional distribution rule was used in each neighborhood. In general, 26 questionnaires in Islam Abad, 38 questionnaires in Hossein Abad, 76 questionnaires in Resalat, 99 questionnaires in Masoum Abad and 130 questionnaires in North Hirmand neighborhood were selected as samples. One-sample T-test and ANOVA were used to analyze the data. The results show that the highest and lowest average in the physical component is related to Resalat neighborhood (3.25) and the Hossein Abad neighborhood (2.87) respectively and there is no statistically significant difference between the five neighborhoods in terms of physical dimensions.

© the Author(s).

Publisher: University of Sistan and Baluchestan

Extended Abstract

1. Introduction

Facilitation is a method to achieve social sustainability in localities through the participation of local actors and people (Hogan, 2002:6). Therefore, the facilitator can be called as the catalyst of the local development process, which uses different methods to design the local development process with the participation of all stakeholders (Shirazi, 2017:122). Community-

oriented facilitation of a community can play an essential role in determining its living conditions and improving it (Vatanparast et al., 2018: 26-27). In developing countries, including Iran, migration from the village to the city is considered one of the most important social and economic issues, therefore, immigrants create various issues and problems both, at the origin and at the destination (Ghasemi Ardahai, 2015: 52). which is evident in

various forms such as shack dwelling, slum dwelling, caper dwelling and shantytowns, etc. (Bazzi, 2015: 18). Preliminary evaluations show that the arrival of Afghan immigrants to Zabol city since 1979 (Bazzi, 2015: 23) and from the seventies onwards, consecutive droughts and the loss of agriculture and animal husbandry in rural areas, are the basis for the indiscriminate migration of villagers and nomads (Ebrahimzadeh, 1389: 145). The connection of the neighboring villages to the main body of the city is one of the effective factors in the rapid physical growth in the years 1355 to 1365, so that during this period, this city grew 7 times physically and almost 3 times demographically (Bazzi, 1385: 23). Immigrants have often chosen the edges and main entrances of the city and created new peripheral neighborhoods (Bazzi et al., 2016: 128). Preliminary exploration studies showed that these neighborhoods have many challenges and problems in physical dimensions, such as the existence of unpaved roads, the existence of unnamed roads, the dangerous stream from the neighborhood of Islam Abad and North Hirmand, the existence of barren lands as a place for depots. Garbage and construction debris, as well as in terms of housing conditions, most of the houses in the neighborhoods lack the necessary standards against natural hazards. In this regard, local facilitation and development offices were established in ten provinces by the Ministry of Interior in order to benefit from the power and capacity of the private sector in the growth and development of less developed areas in 2016 to reduce social harm based on real data. This office is considered as one of the government's effective measures to reduce social harms (Report on the establishment of local facilitation and development offices, 2017: 8-14). It seems that community-oriented facilitation can lead people to their goals and expectations by facilitating difficult paths to achieve success and progress, and it is considered a step towards the realization of community-oriented development. The aim of the present study is to investigate the role of community-oriented processes on the physical development of integrated villages in urban peripheral of Zabol.

2. Methods and Material

The type of research is developmental, applied research and according to the method, it has a descriptive-analytical nature. The method of collecting the required information is documentary and survey type. The statistical population of this research is households living in five neighborhoods on the outskirts of the city (9244 households). Then according to the number of households in the above neighborhoods, the number (369) of household members, was obtained as a sample size using Cochran's formula at a confidence level of 95%, and to estimate the sample size in each neighborhood, the proportional distribution rule was used in each neighborhood. In general, 26 questionnaires in Islam Abad, 38 questionnaires in Hossein Abad, 76 questionnaires in Resalat, 99 questionnaires in Masoum Abad and 130 questionnaires in North Hirmand neighborhood were selected as samples. In the first stage, referring to the sample framework, the number of respondents in each class was randomly selected and then the required data was collected through a questionnaire. The main tool for data collection was a researcher-made questionnaire. One-sample T-test and ANOVA were used to analyze the data.

3. Results and Discussion

One-sample t-test was used to compare the average facilitation of community-oriented processes in terms of physical dimension. The results of the one-sample T-test showed that the highest and lowest averages related to physical indicators were in Resalat (3.25), Masoum Abad (3.23) and Islam Abad (3.19). and the Hossein Abad (2.87) and North Hirmand neighborhood (3.10). In general, it can be concluded that social facilitation in the physical dimension has had a relatively good impact on the development of urban peripheral neighborhoods. Also, the average community-oriented facilitation of the neighborhoods in the physical dimension was compared with the analysis of variance (ANOVA) test. The results showed that there is no statistically significant difference between the five neighborhoods in terms of physical dimensions, while the main reason is the similar

actions that have been carried out in five peripheral neighborhoods with the relation of facilitation offices to the relevant institutions and the local action groups.

4. Conclusion

The results showed that there is no statistically significant difference between the five neighborhoods in terms of physical dimensions, while the main reason is the similar actions that have been carried out in five peripheral neighborhoods with the relation of facilitation offices with the relevant institutions and the local action groups. In these five neighborhoods, physical index measures, including asphaltting 41 thousand square meters of roads in North Hirmand, 19 thousand square meters of Masoum Abad, 20 thousand square meters of Islamabad, 20 thousand square meters of Hossein Abad and 10 thousand square meters of roads of Resalat neighborhood. There is a also mural painting (16 unnamed intersections in northern Hirmand, 160 intersections

in Resalat, 116 intersections in Masoumabad, 61 intersections in Islamabad, and 57 intersections in Hosseinabad), equipping two parks in Resalat neighborhoods and Islamabad with playground equipment. Increasing per capita green spaces in neighborhoods (With the cooperation of the people) is another important measure. The cases mentioned above are examples of facilitation measures carried out in the physical sphere of urban peripheral neighborhoods. The results of this research are consistent with the studies of Rezvani and colleagues (2013), in their studies, physical empowerment has grown significantly in the Kermanshah city. Also, in the study of Peyvasteh Gar and her colleagues (2019), the evaluation of the performance of the offices from the perspective of the people, urban management and Successful facilitation offices has been evaluated and the physical goals were ranked first.

Keywords: Facilitation, Community-oriented, Physical development, Neighborhoods of urban peripheral of Zabol.

5. References

- Alwaer, H., & Cooper, I (2019). A review of the role of facilitators in community-based, design-led planning and placemaking events. *Built Environment*, 45(2), 190-211
<https://www.ingentaconnect.com/content/alex/benv/2019/00000045/00000002/art00006>
- Azimi Amoli, Jalal; Ruknuddin Eftekhari, Abdul Reza (2013). *Rural governance (sustainable development management)*. Research and Development Center for Humanities, first edition, Samt Publications, Tehran.
<https://samta.samt.ac.ir/product/8972>
- Beck, S. J., & DeSutter, K. (2020). Special Education Meetings: The Role of the Facilitator in Districts Serving Rural Communities. *Rural Special Education Quarterly*, 40(1), 33-41 .
<https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/8756870520972660>
- Dienel, H. Shirazi, M. R. Schröder, S. Schmithals, J (2017). Citizens' Participation in Urban Planning and Development in Iran Dienel.
<https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781315572154-11/evaluation>.
- Ebrahimzadeh, Isa (2009). Rural migrations and its causes and consequences, the example of Sistan and Baluchistan Province, *Geographical Research Quarterly*, No. 60, pages 168-143.
<https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/959261>
- Everatt, D., & Gwagwa, L (2005). *Community driven development in South Africa, 1990-2004*. Unpublished paper. October.
<https://policycommons.net/artifacts/1464674/community-driven-development-in-south-africa-1990-2004/2110402>
- Farji Rad, Khader and Gholamreza Kazemian (2012). *Local and regional development from the perspective of institutional approach*, Tehran: Academic Jihad Publishing Organization
<https://www.gisoom.com/book/1969095>

- Gillam, R. J., Counts, J. M., & Garstka, T. A (2016). Collective impact facilitators: How contextual and procedural factors influence collaboration. *Community Development*, 47(2), 209-224.
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15575330.2015.1133684>
- Bazi Khodrahm (2006). An analysis on the process of urbanization and physical development of Zabul, *Geographical Space Quarterly*, No. 2, Volume 1, 5-28.
https://jshsp.rasht.iau.ir/article_521946_a126defdaa9cf7fdb080486a02dd8a2d.pdf
- Bazi Khodarahm Kiyani, Akbar and Safarzaei, Abdul Ghani (2016). Evaluation of the strategy of empowering marginal residents in the improvement of Zabul city, *Geography and Urban-Regional Planning*, 7th year, Number 22, 127-14..
https://gaij.usb.ac.ir/article_3229_91a2c1e1c962f7dd815654a9e326b18a.pdf
- Bazi Khodrahm, Kayani; Akbar and Safarzaei, Abdul Ghani (2015) Investigating the causes of the formation and coping strategies of the marginalization of Zabul city with an emphasis on empowerment, *Urban Studies Quarterly*, No. 21, 17-28
https://urbstudies.uok.ac.ir/article_45999_572699a9bf8f31135cc70d007b1846a1.pdf
- Hogan, C (2002). Understanding Facilitation theory and principles
<https://doi.org/10.1108/00197850410516120>
- Ishom, M., Raharjo, K. M., Avrilianda, D., & Fatihin, M. K. (2021, December). The Role of Facilitators in Community Empowerment Based on Learning Community to Improve Vocational Skills. In *International Conference on Information Technology and Education (ICITE 2021)* (156-159). Atlantis Press.
<https://www.ingentaconnect.com/content/alex/benv/2019/00000045/00000002/art00006>
- Ministry of Health, Treatment and Medical Education, Health Vice-Chancellor, Publisher of Environmental Research Institute, Tehran.
<https://www.arums.ac.ir/file/download/page/1500446992-javame-roostae.pdf>
- Mohammadi, Alireza and Rusta, Majid (2007). Community-oriented development: a mechanism for organizing informal settlements, *Haft Shahr Urban Development and Architecture Journal*, No. 23-24, 89-105.
http://www.haftshahrjournal.ir/article_9689_4672808a43ca3d79e8bc61f0468cb537.pdf
- Moradzadeh; Abdulbasit, Ghasemi; Mohammad and Salarzahi; Habibullah (2019). Community-based empowerment with a capacity-building approach in rural areas of Sistan and Baluchistan: a foundation data model, *Local Development Quarterly (Rural-Urban)*, Volume 11, Number 2, 313-338.
https://jrd.ut.ac.ir/article_77193.html
- Nasiri, Ismail (2013). Challenges of urban poverty and the necessity of community-oriented strategies in informal settlements (case study: Besim neighborhood of Zanjan city), *Geographical perspective in human studies*, ninth year, Number 27, 153-168.
https://jshsp.rasht.iau.ir/article_519023_79001310bd8e3bde76017e9d55799ae9.pdf
- Qasmi Ardahai, Ali (2016). Investigating the causes of migration of rural people to cities in Iran by meta-analysis of academic theses (1359-83), *Village and Development Quarterly*, year 9, Number 1, 51-80.
http://rvt.agri-peri.ac.ir/article_59343_834634a80465cec7722b62341494784b.pdf
- Patriot, Abolfazl; Esfahani, Zahra and Khazaili Parsa, Fatemeh (2018). *Community-centered approach: a guide to neighborhood interventions for facilitators and activists of community-centered programs*, published by the country's welfare organization, second edition, Tehran.
<https://www.behzisti.ir/d/2019/09/16/0/9703.pdf>
- Report on the process of setting up local facilitation and development offices (2017). The first report of Naqsh Click International Company.
<https://udrc.ir/images/setadmeli/g50/shora1.pdf>

Saidi Rizvani; Navid, Ansari; Mohammad Hossein and Tohidlo, Vahida (2013). Review and presentation of community-based empowerment solutions with emphasis on people's participation in organizing and empowering worn-out structures and informal settlements (a case study of Shiraz, Kermanshah and Sanandaj), Haft Shahr magazine, period 3, No. 41 and 42, 6-22.

http://www.haftshahrjournal.ir/article_20486_307ec525422373da3e575ab208f45009.pdf

Shiki; Hojjat, Bronk; Farhad, Zangisheyi; Sajjad (1400). local development and community-oriented facilitation approach (Jafarabad neighborhood), Future Cities Vision Quarterly, second volume, first issue, 5 consecutive pages, 61-75.

<http://jvfc.ir/article-1-81-fa.html>

The farmer; inspiration, transboundary origin; Mehsa and Abbasi Param; Elnaz (2019). Investigating the role of participation of local communities in sustainable social development of cities (Case study: Sangalaj neighborhood of Tehran), Journal of Architecture and Sustainable Urban Development, Year 8, Number 1, 101-116.

https://jsaud.sru.ac.ir/article_1373_7c47981658aa3eee294a055f0969b110.pdf

Van Horen, B (2004). "Community Upgrading and Institutional Capacity Building to Benefit the Urban Poor in Asia". New Delhi: India, India Habitat Centre.

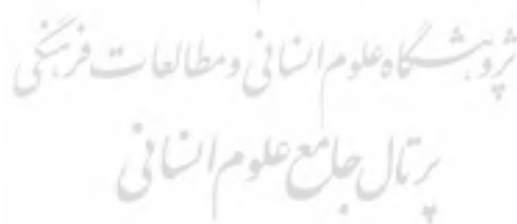
<https://johnheron-archive.co.uk/wp-content/uploads/2020/03/cfh.pdf>.

Yousefi Sadat, Muharram (2014). Training guide for the empowerment model of rural communities, the requirements, instructions and specialized guidelines of the Center for Occupational Health.

<https://www.arums.ac.ir/file/download/page/۲۰۰۰۴۴۰۵۵۲-javame-roostae.pdf>

Zangisheh, Sajjad; Sheikhi, Hojjat and Bronk, Farhad (1400). Facilitation and prosperity of local capacities and assets (case study: Jafar Abad neighborhood), Urban Management Studies Quarterly. Thirteenth year. Number 45.12-26.

https://ums.srbiau.ac.ir/article_18147_8318963fd5d8f7a92289ebe72ab084e4.pdf

تسهیلگری فرایندهای اجتماع محور و نقش آن بر توسعه کالبدی محله‌های پیراشهری زابل

اعظم بردبار گلوی^۱، دکتر سیروس قنبری^{۲*}

مقاله پژوهشی

چکیده

تسهیلگری اجتماع محور سازوکاری برای توسعه از طریق همیاری مؤثر اجتماع محلی است که زمینه‌های رشد و توانایی افراد جامعه را فراهم می‌آورد و با کاربرد بیشتر در جوامع در حال توسعه، یکی از سازوکارهای موجود در کمک به توسعه آن‌ها است. با این نگرش، هدف مقاله حاضر بررسی نقش فرایندهای اجتماع محور بر توسعه کالبدی روستاهای ادغام شده در پیراشهر زابل است. این تحقیق با توجه به هدف آن از نوع تحقیقات کاربردی توسعه‌ای بوده و با توجه به روش انجام کار، از ماهیتی توصیفی-تحلیلی برخوردار است. روش گردآوری اطلاعات مورد نیاز از نوع اسنادی و پیمایشی است. جامعه آماری این تحقیق خانوارهای ساکن در پنج محله حاشیه شهر (۹۲۴۴ خانوار) است. سپس با توجه به تعداد خانوارهای موجود در محلات فوق، ۳۶۹ خانوار، به عنوان حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران در سطح اطمینان ۹۵ درصد به دست آمد. در جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون T تک‌نمونه‌ای و آزمون تحلیل واریانس (ANOVA) استفاده شد. نتایج بیانگر آن است که بالاترین میانگین در مؤلفه کالبدی مربوط به محله رسالت با میانگین ۳/۲۵ و کمترین میانگین را محله حسین‌آباد با میانگین ۲/۸۷ دارا است و بین پنج محله از بُعد کالبدی تفاوت چندانی وجود ندارد که علت اصلی آن اقدامات مشابهی است که در پنج محله پیراشهری با رایزنی دفاتر تسهیلگری با نهادهای مربوط و نیز همکاری گروه‌های اقدام محلی انجام شده است. از آن جمله می‌توان به رایزنی دفاتر به همراه اعضای گروه‌های اقدام محلی در جهت آسفالت معابر، دیوارنویسی معابر بی‌نام، حل بخشی از مشکلات روشنایی معابر با رایزنی با اداره برق شهرستان زابل، جانمایی مخازن زابل در محلات پیراشهری با مشارکت مردم محلی اشاره کرد.

جغرافیا و توسعه، شماره ۷۱، تابستان ۱۴۰۲
تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۹/۱۵
تاریخ بازنگری داوری: ۱۴۰۱/۱۱/۰۸
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۱/۱۵
صفحات: ۲۴۹-۲۷۱

واژه‌های کلیدی:
تسهیلگری، اجتماع محور، توسعه کالبدی، محلات پیراشهری زابل.

مقدمه

مشارکت همه ذی‌نفعان استفاده می‌کند (Dienel et al, 2017: 122) در تسهیلگری اجتماع محور مردم یک اجتماع متکی به خود هستند و سایر نهادها و سازمان‌ها به مردم یک اجتماع اعتماد دارند. این مردم می‌توانند درباره محل زندگی خود تصمیم بگیرند و برگزینند که چه کاری باید بکنند، چه کاری برایشان دارای اهمیت است، چه کاری در اولویت است و چه کارهایی در حال حاضر مورد نظرشان نیست (وطن‌پرست و همکاران، ۱۳۹۸: ۲۶)؛ بنابراین برنامه‌های توسعه‌ای که براساس

تسهیلگری نوعی روش کار با مردم است که آن‌ها را قادر به فهم یک وظیفه یا اجرای یک فعالیت به‌نحوی که رفع‌کننده مشکلات آنان باشد، می‌کند. همچنین نوعی روش دستیابی به پایداری اجتماعی در محلات از طریق مشارکت بازیگران محلی و مردم است (Hogan, 2002: 6)؛ بنابراین می‌توان از تسهیلگری به‌عنوان کاتالیزور روند توسعه محلی نام برد که از روش‌های مختلف برای طراحی روند توسعه محلی با

۱. دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران. A.bordbargalavi@pgs.usb.ac.ir
۲. دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، دانشگاه سیستان و بلوچستان، زاهدان، ایران (نویسنده مسئول) ghanbari@gep.usb.ac.ir

نیز در حریم شهر قرار دارند، برخورداری این محلات از حداقل امکانات و خدمات شهری باعث شده که آنان با وجود زندگی در متن شهر در حاشیه قرار بگیرند و جذب اقتصاد و اجتماع شهر نشوند و در زمره آسیب‌پذیرترین خانوارهای شهری جای بگیرند. مطالعات اکتشافی اولیه نشان داد که این محلات با چالش‌ها و مشکلات فراوانی در ابعاد کالبدی مواجه هستند؛ از جمله وجود معابر فاقد آسفالت، وجود معابر فاقد نام، عبور نهر خطرآفرین از محله اسلام آباد و نیز هیرمند شمالی یکی از مهم‌ترین معضلات مختص این دو محله است. بستر این نهر در هنگام بی‌آبی به محل دپوی زباله و نیز مکانی برای هدایت فاضلاب خانگی تبدیل شود و در فصولی که آب در این نهر جریان دارد، به دلیل نداشتن حفاظ احتمال سقوط کودکان در این نهر وجود دارد. پیاده‌روهای نامناسب (خاکی)، وجود زمین‌های بایر که به محلی برای دپوی زباله و نیز نخاله‌های ساختمانی تبدیل شده، منظر نامناسبی را برای این محلات ایجاد کرده است. کمبود مخازن جمع‌آوری زباله (سطل زباله)، همچنین وجود مساکن فاقد استانداردهای لازم در برابر مخاطرات طبیعی از دیگر مشکلات کالبدی است؛ به‌طوری‌که در این محلات خانه‌های با بافت خشتی و گلی نیز مشاهده شده است. بافت فرسوده برخی اماکن آموزشی و نیز کمبود امکانات و تجهیزات مراکز آموزشی از دیگر معضلات این محلات است. در همین راستا دفاتر تسهیلتگری و توسعه محلی به‌منظور بهره‌مندی از توان و ظرفیت بخش خصوصی در رشد و توسعه مناطق کمتر توسعه‌یافته از سال ۱۳۹۶ در ده استان کشور برای کاهش آسیب‌های اجتماعی بر پایه داده‌های واقعی ایجاد شدند و از جمله اقدامات مؤثر دولت نیز در راستای کاهش آسیب‌های اجتماعی قلمداد می‌شود (گزارش راه‌اندازی دفاتر تسهیلتگری و توسعه محلی، ۱۳۹۷: ۱۴-۱). به نظر می‌رسد که تأسیس این دفاتر و تسهیلتگری اقدامات اجتماع‌محور می‌تواند گامی در

تسهیلتگری اجتماع‌محور طراحی شده باشد، ضمن اینکه می‌تواند به رفع نیازها و حل مشکلات فراروی جامعه مورد نظر بیانجامد، باعث می‌شود که توسط جامعه محلی با مدیریت و مشارکت مردم اتفاق بیفتد (حاجی‌علی‌کبری، ۱۳۹۰: ۴). که این امر ضمن افزایش سرمایه اجتماعی و حفظ پایداری، می‌تواند از طریق فرایند توانمندسازی، جامعه را به حفظ و ارتقای سلامت و بهبود کیفیت زندگی قادر سازد (یوسفی‌سادات، ۱۳۹۳: ۳۱). با توجه به این که در کشورهای در حال توسعه و از جمله ایران، مهاجرت از روستا به شهر در زمره مهم‌ترین مسائل اجتماعی و اقتصادی به شمار می‌رود؛ بنابراین مهاجران هم در مبدأ و هم در مقصد مسائل و مشکلات گوناگونی ایجاد می‌کنند (قاسمی‌اردهائی، ۱۳۸۵: ۵۲) که بازتاب اقتصادی، اجتماعی و فیزیکی آن در شهرها به شکل‌های گوناگون آلودگی‌نشینی، زاغه‌نشینی، کپرنشینی و حلبی‌آبادها و... مشهود است (بزی، ۱۳۹۵: ۱۸). ارزیابی‌های اولیه نشان می‌دهد منطقه سیستان نیز از این قاعده مستثنا نیست. ورود مهاجران افغان از ۱۳۵۸ به شهر زابل و اتصال روستاهای همجوار به پیکره اصلی شهر از عوامل مؤثر بر رشد سریع فیزیکی آن در دهه ۱۳۵۵ تا ۱۳۶۵ بوده‌اند به‌طوری‌که در این فاصله زمانی این شهر از نظر فیزیکی ۷ برابر و از نظر جمعیتی تقریباً ۳ برابر شد (بزی، ۱۳۸۵: ۲۳). این مهاجران غالباً حاشیه‌ها و ورودی‌های اصلی شهر را برای زندگی انتخاب کرده‌اند و محلات جدید حاشیه‌ای را به وجود آورده‌اند (بزی و همکاران، ۱۳۹۶: ۱۲۸). از جمله محلات مورد هدف مهاجران به شهر زابل می‌توان به محلات (اسلام آباد و حسین آباد، معصوم آباد، رسالت و هیرمند شمالی) اشاره کرد که از نظر جمعیتی از مهم‌ترین هسته‌های پیراشهری شهر زابل محسوب می‌شوند؛ زیرا پنج محله (جمعیتی برابر با ۳۸/۷۰۸ نفر را در خود جای داده است). این محلات خارج از بافت شهر نیستند و در طرح تفصیلی

راستای تحقق توسعه اجتماع محور محسوب شود. با این نگرش هدف مطالعه حاضر بررسی نقش فرایندهای اجتماع محور بر توسعه کالبدی روستاهای ادغام شده در پیراشهر زابل است. با توجه به اینکه، تاکنون در ارتباط با تسهیلگری فرایندهای اجتماع محور در محلات پیراشهر زابل تحقیقی مشاهده نشده است و تحقیقات مشاهده شده در رابطه با دیگر جنبه‌های تسهیلگری و در سایر شهرهای کشور بوده است از جمله رضوانی و همکارانش (۱۳۹۱) راهکارهای توانمندسازی اجتماع محور با تأکید بر مشارکت مردمی در ساماندهی و توانمندسازی بافت‌های فرسوده و سکونتگاه‌های غیررسمی (نمونه موردی شیراز، کرمانشاه و سنندج) را مورد بررسی قرار داده است به همین دلیل تحقیق فوق، در نوع خود دارای اهمیتی درخور توجه خواهد بود. براین اساس، تحقیق حاضر در جهت پاسخ به سؤال اساسی زیر طراحی شده است. تسهیلگری فرایندهای اجتماع محور چه اثراتی در توسعه کالبدی روستاهای ادغام شده در پیراشهر زابل داشته است؟

مبانی نظری

واژه «تسهیل گر» از فرانسوی میانه «facile» و لاتین «facilis» گرفته شده است: «آسان انجام دادن، به معنای آسان کردن» ساده به نظر می‌رسد. گاهی اوقات ساده است، اما گاهی اوقات ممکن است بسیار پیچیده باشد و ممکن است برخی از بالاترین سطوح تعامل انسانی و مهارت‌های ارتباطی را شامل شود. تسهیلگر احتمالاً یکی از سوء تفاهم‌ترین و سوء استفاده شده‌ترین اصطلاحاتی است که در مدیریت استفاده می‌شود، به این دلیل که برخی از مربیان و مدیران فکر می‌کنند یا می‌گویند که در حال تسهیلگری هستند، در حالی که این طور نیست (یعنی ممکن است عمدتاً در شرایطی باقی بمانند. حالت ارائه یا حالت رهبری دستوری) (Hogan, 2002:10).

تسهیلگری اجتماع محور اساساً بر مبنای ارزش‌هاست و این نوع از توسعه با شهروندانش آغاز می‌شود (فیروزآبادی و جعفری، ۱۳۹۵: ۱۶۰). آلبرت، برنامه‌ریزی اجتماع محور را به نوعی برنامه‌ریزی هوادارانه می‌داند که در جانبداری از معیار کاهش فقر، مهار بی‌سوادی به کار می‌رود (نصیری، ۱۳۹۳: ۱۵۷). واژه «توسعه اجتماع محور» اغلب برای توصیف مداخلات مردمی، برای یاری‌رسانی و ارائه خدمات به خود، در مواقعی که دولت توانایی پاسخگویی به خواسته‌های اجتماع را ندارد، استفاده می‌شود و به معنی تعامل با مردم در جهت مساعدت با آن‌ها در یافتن راه‌هایی برای ایجاد درک و همکاری بین افراد و گروه‌ها و توانمندسازی آن‌ها در ایجاد تغییر در زندگی‌های خود و برای خیر و صلاح اجتماع است» در مقیاس محلی و خردتر، توسعه اجتماع محور فرایندی است که در طی آن اجتماعات محلی در طرح‌های توسعه‌ای که تهیه می‌شود، کنترل و نظارت مستقیمی بر نحوه تصمیم‌گیری‌ها، به‌ویژه در تخصیص منابع بر نیازهای خود به عمل می‌آورند. گرین وهاینس، توسعه اجتماع محور را تلاشی آگاهانه برای تولید دارایی‌هایی که منجر به افزایش ظرفیت در اجتماعات محلی، برای ارتقای کیفیت زندگی‌شان می‌شود، می‌داند (محمدی و روستا، ۱۳۸۷: ۳). یکی از رویکردهای نوین در توسعه محلی، رویکرد نهادی است که تشابهات زیادی را با رویکرد توسعه اجتماع محور جامعه‌شناسان دارد. در چارچوب رویکرد نهادی هر گونه سیاست و برنامه یا تصمیم برای توسعه، باید مبتنی بر ظرفیت‌ها، خواسته‌ها و نیازهای محلی منطقه‌ای باشد (فرجی‌راد، ۱۳۹۱: ۶۹). این نوع توسعه به‌مثابه یک فرایند و به‌عنوان ابزاری در ارتقای مشارکت در زمینه‌های مختلف اقتصادی-اجتماعی به کار گرفته می‌شود. در کل، توسعه اجتماع محور را می‌توان به‌مثابه فرایندی محسوب کرد که به موجب آن گروه‌های اجتماع محلی

قادر به کنترل تصمیمات و تخصیص منابع از بالا در جهت توسعه محلی می‌شوند (نصیری، ۱۳۹۳: ۱۵۷). ویژگی عمده اجتماع محور در همین نکته نهفته است. وقتی می‌گوییم اجتماع محور یک رویکرد است، منظور باور به یک مجموعه عقاید مشخص است که زیر بنای آن باور به حق مردم در تصمیم‌گیری و انتخاب است و هدف غایی آن این است که مردم اختیار زندگی خود را به دست بگیرند و مقتدر شوند. در واقع رویکرد اجتماع محور به طور کلی راجع به تعامل حق و آزادی فرد و حق اجتماع حرف می‌زند. در واقع این حق برای همه مردم در همه سطوح و همه امور مربوط به زندگیشان است (وطن پرست و همکاران، ۱۳۹۸: ۳۱). تأکید بر نقش مشارکت مردم در نظریه توسعه ظرفیتی، زیاد به چشم می‌خورد. مطابق با این نظریه، مشارکت سبب افزایش تحرک ذی‌نفعان، به‌ویژه احساس مالکیت در آن‌ها و همبستگی اجتماعی، اثربخشی هزینه‌های خدمات، شفافیت و پاسخگویی، افزایش توانمندی و تقویت ظرفیت مردم روستایی و به‌خصوص در حاشیه مانده‌ها برای یادگیری و عمل خواهد شد و مدیریت توسعه فراگیر این مناطق با همان حکمروایی خوب تحقق خواهد یافت (عظیمی‌املی و رکن‌الدین‌افتخاری، ۱۳۹۳: ۸۷). می‌توان این‌گونه تفسیر کرد که توانمندسازی جامعه، آماده‌سازی جامعه در قالب منابع، فرصت‌ها، دانش و مهارت‌ها برای افزایش ظرفیت جامعه در تعیین آینده خود و نیز مشارکت و تأثیرگذاری بر زندگی در خود جامعه است (Ishom et al, 2021: 158). در کشورهای که در آن تصمیم‌گیری متمرکز بر نظام توسعه مشارکتی غلبه دارد توسعه اجتماع محور در بهسازی نیازمند ظرفیت بالایی خواهد بود که در کوتاه‌مدت حاصل نخواهد شد و ظرفیت‌سازی سازمانی و نهادی مدیریت شهری در پیوند جدایی‌ناپذیر با رویکرد توسعه اجتماع محور تلقی خواهد شد. این

رویکرد از بهسازی کالبدی به صورت طرح‌ها و پروژه‌های خردمقیاس شروع و به برنامه‌های اقتصادی و اجتماعی، اصلاحات قانونی و تغییر در نگرش و عملکرد نهادهای مسئول گسترش می‌یابد. در این رویکرد تأمین یا بهبود و تقویت خدمات کالبدی و زیرساختی پایه از قبیل شبکه راه‌ها و دسترسی‌ها، پیاده‌روها، شبکه فاضلاب، شبکه جمع‌آوری و هدایت آب‌های سطحی و دفع خطرات ناشی از سیل و آبگرفتگی، خدمات پایه در حوزه آبرسانی، برق‌رسانی و بازیافت پسماند مورد توجه قرار می‌گیرد (Horen, 2004: 1). با مطالعه و کنکاش در متون علمی به‌خصوص گزارش‌ها، تحقیقات و پروژه‌های انجام‌شده در خصوص تسهیلگری اجتماع محور به برخی پژوهش‌های مرتبط با تحقیق حاضر روبه‌رو می‌شویم که در ادامه بحث به مهم‌ترین آن‌ها اشاره می‌شود. زارع و همکاران (۱۳۹۹)، به بررسی نقش مشارکت اجتماعات محلی در توسعه پایدار اجتماعی شهرها (مطالعه موردی: محله سنگلج تهران) پرداخته است. نتایج مؤید آن است که بین حس تعلق و مدت اقامت در محله و میزان مشارکت در پایداری اجتماعی محله رابطه معناداری وجود دارد. زنگی‌شاهی و همکاران (۱۴۰۰) پژوهشی با عنوان تسهیلگری و شکوفایی ظرفیت‌ها و دارایی‌های محلی انجام داده است. یافته‌ها بیانگر پایین بودن سرمایه‌ها و دارایی‌های محله جعفرآباد در همه ابعاد بوده است. مرادزاده و همکاران (۱۳۹۹)، تحقیقی با عنوان توانمندسازی اجتماع محور با رویکرد ظرفیت‌سازی در مناطق روستایی سیستان و بلوچستان: یک مدل داده‌بنیاد انجام داده‌اند. نتایج تحلیل داده‌ها در ۲۷ مقوله دسته‌بندی و در پژوهش حاضر در قالب مدل پارادایمی شامل: شرایط علی، پدیده محوری، راهبردها، شرایط زمینه‌ای، شرایط مداخله‌گر و پیامدها ارائه شده و در مرحله کدگذاری انتخابی، از طریق به‌کارگیری رویکردهای نگارش خط

کوپر و الوائر^۳ (۲۰۱۹) مطالعه‌ای با عنوان مروری بر نقش تسهیل‌گران در برنامه‌ریزی و مکان‌سازی مبتنی بر جامعه، طراحی‌محور انجام داده‌اند. ادبیات بررسی شده نشان می‌دهد که انتظارات زیادی از تسهیلگران وجود دارد، اما هیچ استانداردی برای نحوه عمل تسهیلگران وجود ندارد و هیچ توافقی درباره اینکه چه زمانی کمک‌های آن‌ها ممکن است بهترین اثر را داشته باشد، وجود ندارد. ایشوم^۴ و همکاران (۲۰۲۱)، به بررسی نقش تسهیل‌گران در توانمندسازی جامعه برای بهبود حرفه‌ای مهارت‌ها در ناحیه واگیر، منطقه ملنگ پرداخته‌اند. نتایج نشان داده است که نقش تسهیل‌گر در توانمندسازی گروه‌های کشاورز هدف اصلی در فعالیتهای آموزشی و یادگیری برای ارتقای مهارت‌های حرفه‌ای در رفع نیازها و رفاه جامعه و همچنین داشتن شایستگی در برنامه‌ریزی است. وجه تشابه مقاله فوق با دیگر مقالات انجام‌شده در این است که در رابطه با تسهیلگری در سطح کشور و نیز استان سیستان و بلوچستان پژوهش‌هایی انجام شده است، اما تمایز مقاله فوق با تحقیقات حاضر به لحاظ موضوعی در این است که تاکنون در رابطه با تسهیلگری اقدامات اجتماع‌محور در بعد کالبدی در مناطق پیراشهری زابل، مطالعه‌ای مشاهده نشده است. شکل ۱ تسهیلگری فرایندهای اجتماع‌محور بر توسعه کالبدی روستاهای ادغام‌شده در پیراشهر زابل را نشان می‌دهد.

داستان و یادداشت‌نگاری مقوله محوری به سایر مقوله‌ها ارتباط داده شده و الگوی توانمندسازی اجتماع‌محور، تدوین و ارائه شد. شیخی و همکاران (۱۴۰۰)، مقاله‌ای با عنوان توسعه محلی و رویکرد تسهیلگری اجتماع‌محور (محلّه جعفرآباد) انجام داده‌اند نتایج نشان داد دفتر تسهیل‌گری و توسعه محلی محلّه جعفرآباد با رویکرد توسعه اجتماع‌محور در سطح محلّه جعفرآباد و تعامل و ارتباط با ساکنان و نهادها فعال در سطح محله گام‌های موفقی در جهت توسعه محله انجام داده است. گیلیم و همکاران^۱ (۲۰۱۶) به بررسی تأثیر جمعی تسهیل‌گران می‌پردازد و اینکه چگونه عوامل زمینه‌ای و رویه‌ای بر همکاری تأثیر می‌گذارند. یافته‌ها نشان می‌دهد که دستورات خط‌مشی دارای همبستگی مثبت و معنادار با همکاری است و تنها پیش‌بینی‌کننده مهم همکاری، روابط غیررسمی است. این تجزیه و تحلیل یک فرایند ترکیبی را پیشنهاد می‌کند که عناصر کلیدی CI را با تمرکز بر ایجاد رابطه ترکیب می‌کند تا از عملکرد همکاری مؤثر پشتیبانی کند. بک و دی‌ساتر^۲ (۲۰۲۰) در مطالعه‌ای نقش تسهیل‌گران در مناطقی که به جوامع روستایی خدمت می‌کنند را مورد بررسی قرار داده‌اند. یافته‌ها نشان داد که تسهیل‌گران نقش خود را در سه بخش می‌بینند: آئین دادرسی رویه‌ای، حل مسئله غیررسمی و حمایت والدین همچنین دیدگاه آن‌ها درباره جلسه ایده‌آل IEP شامل حضور پررنگ اعضا، مشارکت والدین و دستیابی به همکاری واقعی بوده است.

شکل ۱: مدل مفهومی پژوهش

تهیه و ترسیم: نگارندگان، ۱۴۰۱

داده و روش‌ها

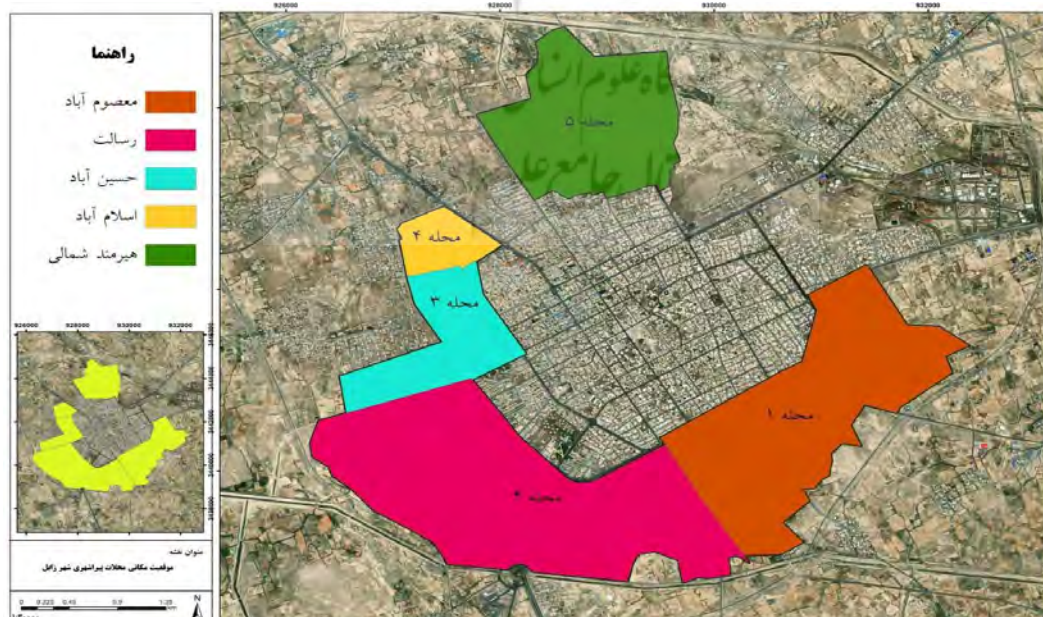
این تحقیق با توجه به هدف آن از نوع تحقیقات کاربردی توسعه‌ای بوده و با توجه به روش انجام کار، از ماهیتی توصیفی-تحلیلی برخوردار است. روش گردآوری اطلاعات مورد نیاز از نوع اسنادی و پیمایشی است. جامعه آماری این تحقیق خانوارهای ساکن در پنج محله حاشیه شهر (۹۲۴۴ خانوار) است. سپس با توجه به تعداد خانوارهای موجود در محلات فوق، ۳۶۹ خانوار، به عنوان حجم نمونه با استفاده از فرمول کوکران در سطح اطمینان ۹۵ درصد، به دست آمد، برای برآورد حجم نمونه در هر محله از قاعده تسهیم به نسبت در هر محله استفاده شد که از این تعداد ۲۶ پرسشنامه در محله اسلام‌آباد، ۳۸ پرسشنامه در محله حسین‌آباد، ۷۶ پرسشنامه محله رسالت، ۹۹ پرسشنامه محله معصوم‌آباد و ۱۳۰ پرسشنامه در محله هیرمند

شمالی (شکل ۲) به عنوان نمونه انتخاب شد. در مرحله بعد، با مراجعه به چارچوب نمونه، تعداد پاسخگویان مورد نظر در هر یک از طبقات به صورت تصادفی انتخاب شده و سپس داده‌های مورد نیاز از طریق پرسشنامه گردآوری شد. ابزار اصلی برای گردآوری داده‌ها، پرسشنامه محقق ساخته بود (جدول ۱). روایی پرسشنامه با نظر پانل متخصصان در زمینه موضوع مورد پژوهش مورد تأیید قرار گرفت و برای تعیین پایایی ابزار تحقیق پیش‌آزمون انجام گرفت که مقدار آلفای کرونباخ محاسبه شده برای مقیاس اصلی پرسشنامه یعنی «تسهیلگری فرایندهای اجتماع محور بر توسعه کالبدی در روستاهای ادغام شده در پیراشهر زابل»، ۰/۸۹ به دست آمد. در جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از آزمون T تک‌نمونه‌ای و آزمون تحلیل واریانس (ANOVA) استفاده شد.

جدول ۱: فعالیت‌های دفاتر تسهیلتگری در بُعد کالبدی

معیار	زیرمعیار
آسفالت و کف‌سازی	آسفالت معابر، کف‌سازی پیاده‌روهای نامناسب (خاکی)
معابر بی‌نام	نصب تابلو برای معابر فاقد نام
فاضلاب شهری	اتصال منازل به فاضلاب شهری، جلوگیری از رهاسازی فاضلاب خانگی منازل به خیابان و کوچه با وجود متصل بودن به شبکه فاضلاب شهری
اسناد	ساماندهی زمین‌های بایر، سنددار کردن زمین‌های بدون سند
ساماندهی جمع‌آوری زباله	جانمایی مخازن جمع‌آوری زباله در محلات، ساماندهی ساعات گشت‌زنی پیک بهداشت در محلات، تفکیک زباله از مبدأ
مجوزها	دریافت مجوز ساخت‌وساز، دریافت پروانه پایان کار ساختمان
مقاوم‌سازی	ترویج ساخت مسکن دارای استانداردهای لازم در برابر مخاطرات طبیعی، مقاوم‌سازی مسکن فاقد استانداردهای لازم در برابر مخاطرات طبیعی
امکانات و خدمات شهری	بهبود روشنایی معابر، تسهیل گازرسانی به محلات (اتصال به شبکه گاز شهری)، راه‌اندازی وسایل حمل‌ونقل عمومی
تجهیز و نوسازی	تجهیز مدارس، مرمت و نوسازی بافت فرسوده مدارس، تجهیز مساجد
درمانی	راه‌اندازی مراکز درمانی در محلات

مأخذ: نگارندگان با استفاده از مشاهدات میدانی و گفت‌وگو با کارشناسان شهرداری دفاتر تسهیلتگری

شکل ۲: موقعیت پنج محله پیراشهری در شهر زابل

تهیه و ترسیم: نگارندگان، ۱۴۰۱

تحلیل یافته‌های تحقیق

نتایج تحقیق نشان داد که از مجموع ۳۶۹ نفر از اعضای خانوار که به‌عنوان نمونه انتخاب شده است، ۲۳۱ نفر زن و ۱۳۸ نفر مرد بودند. از نظر وضعیت تأهل، ۲۴۰ نفر از پاسخگویان متأهل و ۱۲۹ نفر مجرد هستند. از نظر شغلی، ۱۲۱ نفر بیکار، ۹۰ نفر شغل آزاد، ۷۶ نفر کارمند، ۳۷ نفر کارگر و ۴۵ نفر در سایر مشاغل مشغول به کار بودند. در (جدول ۲) میزان درصد فراوانی، میانگین و انحراف معیار شاخص‌های کالبدی توصیف شده است که بالاترین میانگین در بُعد شاخص‌های کالبدی به ترتیب مربوط به جانمایی مخازن جمع‌آوری زباله در

محلات با کمک شهرداری (با میانگین ۳/۷۰)، رایزنی با ادارات مربوط برای بهبود روشنایی معابر (با میانگین ۳/۶۰)، رایزنی با ادارات مربوط برای تسهیل گازرسانی به محلات (با میانگین ۳/۵۰) است و کمترین میانگین به ترتیب مربوط به ترویج نوسازی و نیز مقاوم‌سازی مسکن فاقد استانداردهای لازم در برابر مخاطرات طبیعی (با میانگین ۲/۷۰)، رایزنی با شهرداری برای دریافت تخفیف برای اهالی محلات در جهت اخذ پروانه پایان کار ساختمان (با میانگین ۲/۷۵)، ساماندهی زمین‌های بایر محلات که به محلی برای دپوی زباله و نیز نخاله‌های ساختمانی (با میانگین ۲/۸۰) است.

جدول ۲: مقادیر درصد فراوانی و میانگین شاخص‌های کالبدی (مرتب‌شده از بیشترین به کمترین میانگین)

انحراف استاندارد	میانگین	گزینه‌ها (برحسب درصد)					سؤالات
		خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم	خیلی کم	
۱/۲۶	۳/۷۰	۳۱/۴	۳۴/۴	۱۷/۳	۶/۸	۱۰	جانمایی مخازن جمع‌آوری زباله در محلات با کمک شهرداری
۱/۳۲	۳/۶۰	۳۲/۳	۲۶/۶	۲۱/۵	۷/۹	۱۱/۷	رایزنی با ادارات مربوط برای بهبود روشنایی معابر
۱/۴۲	۳/۵۰	۳۲/۲	۲۵/۷	۱۷/۳	۹/۲	۱۵/۴	رایزنی با ادارات مربوط برای تسهیل گازرسانی به محلات (اتصال به شبکه گاز شهری)
۱/۲۷	۳/۴۲	۲۳/۸	۳۱/۲	۱۵/۷	۲۱/۴	۷/۹	پیگیری از ادارات مربوط در جهت نصب تابلو برای معابر فاقد نام
۱/۳۶	۳/۳۳	۲۴/۱	۲۷/۶	۲۰/۹	۱۲/۲	۱۵/۲	رایزنی با ادارات مربوط برای راه‌اندازی وسایل حمل‌ونقل عمومی (استقرار ایستگاه تاکسی و مینی‌بوس) در محلات
۱/۳۳	۳/۲۹	۲۴/۹	۲۰/۹	۲۳/۶	۱۹/۲	۱۱/۴	رایزنی با ادارات مربوط در کمک به کف‌سازی پیاده‌روهای نامناسب (خاکی)
۱/۳۲	۳/۲۳	۲۰/۹	۲۷/۱	۱۷/۶	۲۳	۱۱/۴	کمک به سنددار کردن زمین‌های بدون سند با کمک ادارات مربوط
۱/۳۸	۳/۲۰	۲۲/۵	۲۲/۲	۲۴/۹	۱۳/۶	۱۶/۸	پیگیری از ادارات مربوط برای اتصال منازل به شبکه فاضلاب شهری
۱/۲۷	۳/۰۰	۱۷/۳	۱۲/۲	۳۹/۸	۱۴/۴	۱۶/۳	رایزنی با ادارات مربوط در راستای مرمت و نوسازی بافت فرسوده مدارس محلات
۱/۲۷	۲/۹۲	۱۷/۳	۱۳/۳	۲۴/۷	۳۳/۳	۱۱/۴	رایزنی با ادارات مربوط برای تجهیز مساجد محلات
۱/۴۳	۲/۹۲	۱۵/۴	۲۶/۸	۱۷/۹	۱۴/۴	۲۵/۵	رایزنی با ادارات مربوط در راستای ایجاد و راه‌اندازی مراکز درمانی در محلات
۱/۲۵	۲/۸۹	۱۷/۳	۹/۵	۳۰/۶	۳۰/۴	۱۲/۲	رایزنی با ادارات مربوط در راستای تجهیز مدارس
۱/۲۴	۲/۸۰	۱۳/۶	۱۱/۷	۳۱/۷	۲۷/۱	۱۶	ساماندهی زمین‌های بایر محلات که به محلی برای دپوی زباله و نیز نخاله‌های ساختمانی
۱/۲۸	۲/۷۵	۱۱/۱	۱۹/۲	۲۲/۲	۲۷/۹	۱۹/۵	رایزنی با شهرداری برای دریافت تخفیف برای اهالی محلات در جهت اخذ پروانه پایان کار و نیز عوارض شهرداری ساختمان

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱

آزمون ما میانگین نمونه را با مقدار ۳، مورد مقایسه قرار می‌دهیم. چنانچه مقدار هرکدام از متغیرها به طور معنی‌داری بیشتر از مقدار ۳ باشد ($p < 0.05$) می‌توان

در جهت مقایسه میانگین تسهیلگری فرایندهای اجتماع‌محور در بُعد کالبدی آن مقداری استاندارد یا مفروض از آزمون t تک‌نمونه‌ای استفاده شد. در این

با میانگین ۳/۱۹ به خود اختصاص داده است و کمترین میانگین را محله حسین‌آباد با میانگین ۲/۸۷ و هیرمند شمالی با میانگین ۳/۱۰ دارا است. در کل می‌توان نتیجه گرفت که تسهیلتگری فرایندهای اجتماع‌محور در بُعد کالبدی تأثیری بیشتر از متوسط بر توسعه محلات پیراشهری داشته است.

استنباط کرد که میزان آن عامل به‌طور معنی‌داری بالا و زیاد است. دامنه نمرات از ۱ تا ۵ است و نمره ۳ به معنای متوسط است. نتایج آزمون T تک‌نمونه‌ای نشان داد (جدول ۳) که بیشترین میانگین مربوط به شاخص‌های کالبدی را به‌ترتیب محله رسالت با میانگین ۳/۲۵، معصوم‌آباد با میانگین ۳/۲۳ و اسلام‌آباد

جدول ۳: آزمون T تک‌نمونه‌ای در جهت مقایسه میانگین تسهیلتگری فرایندهای اجتماع‌محور در بُعد کالبدی به تفکیک محله‌ها

محله	متغیر	میانگین	تفاوت میانگین	درجه آزادی	مقدار t	سطح معنی‌داری
هیرمند شمالی	شاخص‌های کالبدی	۳/۱۰	۰/۱۰	۱۲۹	۲/۰۲	۰/۰۴۵
اسلام‌آباد	شاخص‌های کالبدی	۳/۱۹	۰/۱۹	۲۵	۱/۱۳	۰/۲۶۷
حسین‌آباد	شاخص‌های کالبدی	۲/۸۷	-۰/۱۳	۳۷	-۱/۶۶	۰/۱۰۵
رسالت	شاخص‌های کالبدی	۳/۲۵	۰/۲۵	۷۵	۲/۵۸	۰/۰۱۲
معصوم‌آباد	شاخص‌های کالبدی	۳/۲۳	۰/۲۳	۹۸	۲/۰۹	۰/۰۴۰

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۱

فعالیت‌های کالبدی در محلات پیراشهر زابل، مشکل اتصال به شبکه فاضلاب شهری و نیز اصلاح شبکه در جلسه با آقای سرابندی ریاست وقت اداره آب و فاضلاب شهر زابل مطرح شد و با وجود مشکلات بودجه‌ای این اداره در نهایت فقط معابر بولوار آیت‌الله بختیاری (محله حسین‌آباد) به شبکه فاضلاب شهری متصل شد و مشکلات اصلاح شبکه در سایر محلات با وجود پیگیری‌های فراوان دفاتر تسهیلتگری رفع نشد. نهایت بودجه برای اتصال خیابان آیت‌الله بختیاری (محله حسین‌آباد) به شبکه فاضلاب شهری اختصاص داده شد و در نهایت خیابان آیت‌الله بختیاری محله حسین‌آباد به‌صورت کامل به شبکه فاضلاب شهری متصل شد. از دیگر مشکلات این محلات در بُعد کالبدی، وجود معابر فاقد نام (۱۶ معبر هیرمند شمالی، ۱۶۰ معبر رسالت، ۱۱۶ معبر معصوم‌آباد، ۶۱ معبر اسلام‌آباد و ۵۷ معبر حسین‌آباد) است که باعث بی‌هویتی محلات شده و مشکلاتی مانند (ارسال و

در (جدول ۴) میانگین تسهیلتگری فرایندهای اجتماع‌محور در بُعد کالبدی براساس محله با آزمون تحلیل واریانس یا (ANOVA) مقایسه شد. نتایج نشان داد بین پنج محله از بُعد کالبدی تفاوت چندانی وجود ندارد که علت اصلی آن اقدامات مشابهی است که در پنج محله پیراشهری با رایزنی دفاتر تسهیلتگری با ادارات و نیز همکاری گروه‌های اقدام محلی انجام شده است. در پنج محله پیراشهر زابل هنگام ورود دفاتر تسهیلتگری موجی از درخواست اهالی برای آسفالت خیابان‌ها و کوچه‌های این محلات مطرح شد، با تشکیل گروه‌های اقدام محلی و همراهی دفاتر تسهیلتگری مطالبه‌گری درخصوص آسفالت محلات انجام شد و با پیگیری گروه‌های اقدام محلی در سال (۱۳۹۸)، ۴۱ هزار متر مربع از معابر هیرمند شمالی، ۱۹ هزار متر مربع محله معصوم‌آباد، ۲۰ هزار متر مربع اسلام‌آباد، ۲۰ هزار متر مربع حسین‌آباد و ۱۰ هزار متر مربع از معابر محله رسالت آسفالت شد. در ادامه

محلات، به خصوص در شب شده بود. در این راستا جلسه‌ای با ریاست اداره برق شهر زابل (آقای ریاحی) برگزار و مشکلات روشنایی معابر مطرح شد. سرانجام با توجه به تصمیمات اتخاذ شده، ۴۰ کلاhek و لامپ در محلات اسلام‌آباد و حسین‌آباد، ۲۰۰ لامپ در محله هیرمند شمالی تعمیر و ۲۵۰ کلاhek و لامپ در بولوار هیرمند شمالی و دانشکده فرخی سیستانی نصب شد. همچنین در این محله اهالی با مشکل افت ولتاژ برق روبه‌رو بودند که با نصب ۳ ترانس در محله هیرمند شمالی این مشکل رفع شد. در محله معصوم‌آباد ۱۰۰ لامپ نصب و ۲۰ تیر فرسوده چوبی تعویض و برای ۲۰ کوچه کلاhek و لامپ نصب شد. در محله رسالت، کابل‌ها در برخی کوچه‌ها برای تقویت سیستم ولتاژ برق تعویض شد. ۵۰ عدد کلاhek و لامپ نیز در این محله نصب و تیر برق‌های فرسوده (چوبی) نیز تعویض شد. از دیگر مشکلات کالبدی در محلات هدف، کمبود و در مواردی نبود جایگاه جمع‌آوری زباله بود. با همکاری گروه‌های اقدام محلی و برگزاری جلسه با شهردار شهر زابل، جایگاه جمع‌آوری زباله به محلات فوق اختصاص یافت (معصوم‌آباد ۵ جایگاه، هیرمند شمالی ۶ جایگاه، اسلام‌آباد ۷ جایگاه، حسین‌آباد ۸ جایگاه، در محله رسالت اهالی به دلیل مشکلات بهداشتی تمایلی به استقرار مخزن زباله در محله نداشتند) با توجه به جمعیت هر محله و نیاز هر کوچه، کار جانمایی سطل زباله با برگزاری جلسه با سرگروه‌های اقدام محلی انجام شد و در ادامه پس از توافق بر سر مکان‌های استقرار جایگاه‌ها، شهرسازان دفاتر تسهیلگری نقشه GIS محلات فوق را ترسیم و محل استقرار جایگاه‌ها را در آن مشخص کردند و به شهرداری تحویل دادند. با توجه به درخواست اهالی محلات مبنی بر استقرار وسایل حمل‌ونقل عمومی در محلات پیراشهری، جلساتی با حضور شهردار و نیز اعضای گروه‌های اقدام محلی و سپس برنامه رفت‌وآمد و نیز مسیرهای توقف و

دریافت محموله‌های پستی، عدم‌تردد آژانس مسافری در محلات به دلیل بی‌نام‌بودن معابر و سردرگمی راننده‌های آژانس در پیدا کردن آدرس، مشکلات در دریافت خدمات ضروری مانند اورژانس، آتش‌نشانی و... را برای اهالی ساکن در این محلات به وجود آورده است. سرانجام با برگزاری جلسه دفتر تسهیلگری با گروه‌های اقدام محلی تصمیم بر این شد که اهالی، کوچه‌ها را به اسم شهدای محله و نیز دیگر اسامی ایرانی و اسلامی نامگذاری کنند. سپس در هر محله کار نام‌نویسی معابر به وسیله رنگ‌آمیزی انجام شد (معصوم‌آباد ۵ معبر، ۳۵ معبر هیرمند شمالی، ۵۳ معبر اسلام‌آباد، ۲۰ معبر حسین‌آباد). هزینه هر دیوان‌نویسی (۵۰ هزار تومان) به وسیله سرگروه‌های اقدام محلی از اهالی هر کوچه جمع‌آوری شد. در مواردی که برخی افراد به دلیل وضعیت بد مالی قادر به پرداخت هزینه نبودند، افرادی که تمکن مالی داشتند این هزینه را پرداخت کردند یا به واسطه دفتر تسهیلگری از خیرین این هزینه تأمین شد. نمونه دیگر از اقدامات کالبدی انجام شده در این محلات، احداث باغچه است (۷۹ باغچه در محله حسین‌آباد، ۱۶۵ باغچه در محله اسلام‌آباد، ۳۵ باغچه در محله هیرمند شمالی، ۷۰ باغچه در محله معصوم‌آباد و ۱۶ باغچه در محله رسالت) که به درخواست اهالی و با پیگیری گروه‌های اقدام محلی و رایزنی دفاتر تسهیلگری با شهرداری باغچه در محلات فوق ایجاد شد. کار پی‌کنی باغچه‌ها توسط مردم محلی انجام شد، سپس با رایزنی دفاتر تسهیلگری خاک توسط شهرداری به این محلات انتقال یافت و کار پرکردن باغچه‌ها با خاک توسط اهالی انجام شد. سپس نهال به منظور کاشت با همکاری سرگروه‌ها بین اهالی محلات در فصل کشت توزیع شد که این امر باعث افزایش سرانه فضای سبز در محلات فوق شد. از دیگر مشکلات محلات در بعد کالبدی، مشکل روشنایی معابر در شب بود که این امر باعث کاهش امنیت

بقیه افراد واجد شرایط در حال طی کردن مراحل قانونی هستند. در محله رسالت ۳۰ نفر ثبت نام کردند که از میان آن‌ها ۱۲ نفر از افراد واجد شرایط در حال انجام کارهای قانونی ثبت سند هستند. از دیگر اقدامات شاخص کالبدی می‌توان به ساخت پل روی نهر محله اسلام‌آباد اشاره کرد. این نهر در فصول پرآبی، آب مورد نیاز کشاورزان شهرستان نیمروز را تأمین می‌کرد، به همین دلیل در فصول پرآبی کشاورزان پل خاکی را که اهالی محله اسلام‌آباد روی نهر ایجاد کرده بودند برای باز کردن راه عبور آب تخریب می‌کردند که این امر مشکلاتی را برای عبور و مرور دانش‌آموزان برای رفتن به مدرسه و نیز عبور وسایل نقلیه فراهم آورده بود. اهالی محلات چندین بار برای ساخت پل به شهرداری مراجعه کردند، اما متأسفانه با پاسخ‌هایی مانند نبود بودجه و طرح‌شدن ساخت پل در جلسه ستاد بازآفرینی استان مواجه شدند. با توجه به فوریت موضوع ساخت پل روی نهر برای عبور و مرور دانش‌آموزان برای رفتن به مدرسه، دفتر تسهیلگری نشستی با حضور معتمدان و برخی اهالی محله درگیران در مسجد صاحب‌الزمان (عج) محله اسلام‌آباد برگزار کرد. در این جلسه با همفکری اهالی و با کمک‌گرفتن از خیرین و نیز کمک‌های نقدی اهالی خیابان حر، کار خرید لوله، شن و ماسه و سیمان و نیز میل‌گرد در جهت استحکام پل آغاز شد. یکی از اهالی محله به‌عنوان سرگروه کار جمع‌آوری پول‌های نقدی و نیز خرید شن و ماسه و... را برعهده گرفت و سپس در جهت ساخت پل از هر خانوار یک نفر به‌عنوان نیروی کار در جهت ساخت پل مشارکت کرد و بدون حمایت نهادهای دولتی و با مشارکت مردم محلی همه مراحل، برنامه‌ریزی و اجرای ساخت پل انجام گرفت. در رابطه با انتخاب اعضای گروه‌های محلی می‌توان گفت پس از اینکه نشست‌های اول و دوم در محلات با حضور حداکثر ۱۵ نفر از همه گروه‌ها و اقشار محله

حرکت این وسایل مشخص و به مردم محلات اطلاع‌رسانی شد. همچنین در ادامه فعالیت‌های تسهیلگری در رابطه با استانداردسازی مسکن جلساتی با شهردار زابل در رابطه با اخذ تخفیف برای پروانه پایان کار ساختمان و نیز عوارض شهرداری برگزار شد و مقرر گردید در این زمینه به اهالی ساکن در محلات پیراشهری تخفیفاتی داد شود. در ادامه با توجه به اینکه بیشتر منازل مسکونی مناطق پیراشهری دارای سند قولنامه‌ای (خصوصاً معصوم‌آباد و رسالت) بود، بنا به درخواست اهالی جلسات متعددی با ریاست اداره ثبت املاک و اسناد شهر زابل برگزار و مقرر شد افرادی که دارای سند محلی هستند، پس از ارائه مدارک به اداره فوق ارجاع داده شوند. به افراد ارجاع داده شده از طرف دفتر تسهیلگری تخفیف در جهت اخذ سند داده شد. از دیگر اقدامات کالبدی که با پیگیری گروه‌های اقدام محلی و نیز رایزنی دفتر با نهادهای ذی‌ربط انجام گرفت تجهیز پارک‌های محلی در محلات اسلام‌آباد و رسالت بود. در این پارک‌ها وسایل بازی برای کودکان نصب شد همچنین جدول‌گذاری و رنگ‌آمیزی محیط پارک انجام و کاشت نهال در این پارک‌ها با همیاری مردم محلی انجام شد. در خصوص سنددار کردن زمین‌های بدون سند جلسه‌ای در فرمانداری شهر زابل با حضور جناب آقای پهلوان‌روی، ریاست اداره ثبت اسناد صورت گرفت. در این جلسه مقرر شد برای دو محله (رسالت و معصوم‌آباد) که بیشترین تقاضا برای دریافت سند تک‌برگ توسط اهالی وجود داشت، کار فراخوان برای ثبت نام صورت گیرد و مدارک افراد واجد شرایط توسط کارشناسان حقوقی این دو دفتر به اداره ثبت ارسال شد. در ادامه کار، مراحل قانونی در جهت اخذ سند تک‌برگ توسط افراد واجد شرایط اخذ سند صورت گرفت. در محله معصوم‌آباد ۳۴۰ نفر ثبت نام کردند و با توجه به طولانی بودن مراحل اداری در جهت دریافت سند، تاکنون ۴ نفر موفق به اخذ سند شده‌اند و

(نماینده ریش سفیدان و معتمدان، نماینده فرهنگیان، نماینده کشاورزان و دامداران، نماینده زنان سرپرست خانوار، نماینده معلولان) برگزار شد، مشکلات محله توسط افراد شرکت کننده در نشست اول مطرح و سپس مسائل اولویت بندی شد (نشست دوم) و پنج مسئله اول در جهت برطرف شدن در دستور کار دفاتر تسهیلگری قرار گرفت (افرادی که در نشست اول شرکت کردند، در نشست دوم نیز حضور داشتند). پس از آن جریان سازی، اطلاع رسانی، حساس سازی در رابطه با این پنج مسئله به روش های مختلفی انجام گرفت از جمله برگزاری رویداد متناسب با مسئله (به عنوان مثال برگزاری مسابقه بومی محلی در سطح محله) و استفاده از این فرصت در جهت حساس سازی و جریان سازی در محلات استفاده شد. برای مثال، برگزاری مسابقه نقاشی با عنوان ترسیم فضای سبز محله برای کودکان و نوجوانان یا مسابقه کاردستی با مواد بازیافتی (در رابطه با مسئله بهداشت محیط) انجام شد. در مرحله بعد بسیج اجتماعی صورت می گیرد. در این مرحله کارشناسان دفاتر، روش هایی را برای بسیج منابع که خروجی آن افراد فعالی است که به بهبود وضعیت مسئله ها یا استفاده از فرصت های توان افزا مشارکت فعال داشتند یا نقش پشتیبان را در همین مرحله بسیج اجتماع ایفا می کردند را به کار بستند. استفاده از روش هایی مانند اطلاع رسانی

عمومی به وسیله فراخوان، تشکیل غرفه های محلی، کمک گرفتن از معتمدان و افراد سرشناس محلی با توجه به مکان مند بودن برخی مسائل حضور در محل مسئله و گفت و گو با افراد درگیر (برای مثال افراد ساکن در حاشیه نهر در محلات اسلام آباد و حسین آباد و هیرمند شمالی) یکی از روش های بسیج اجتماعی و قلمداد می شود. شناسایی و جلب مشارکت افراد فعال شناسایی شده در محلات در مرحله بسیج اجتماعی و توانمندسازی آن ها برای حل مسئله یکی از اقدامات تسهیل گران در این مرحله است. پس از شناسایی افراد علاقه مند و دغدغه مند فعال در فرایند بسیج اجتماعی، لیستی از این افراد و مشخصات آن ها توسط کارشناسان دفاتر تدوین شد. پس از تکمیل لیست افراد، نیاز به سازمان دهی و آموزش این افراد به منظور توانمندسازی آن ها در جهت توسعه و بهبود وضعیت محله انجام گرفت و هریک از این افراد، بنا به علاقه خود در جهت کمک به رفع مسائل عضو گروه های اقدام محلی شدند. تعداد اعضای هر گروه بین ۸ تا ۱۲ نفر است و تعداد جلسات برگزار شده با این افراد حداقل ۳ یا ۴ جلسه است. در همه مراحل در جهت کمک به رفع مسئله جلساتی با اعضای گروه اقدام محلی برگزار می شد؛ مثلاً در زمینه دیوارنویسی معابر بی نام در محله اسلام آباد و حسین آباد بالغ بر ۱۰ جلسه با حضور اعضای گروه اقدام محلی برگزار شد.

جدول ۴: مقایسه میانگین تسهیلگری فرایندهای اجتماع محور و شاخص های آن براساس محله با آزمون تحلیل واریانس

مقدار p	مقدار F	محله					متغیر
		اسلام آباد (n=۲۶)	حسین آباد (n=۳۸)	رسالت (n=۷۶)	معصوم آباد (n=۹۹)	هیرمند شمالی (n=۱۳۰)	
۰/۱۳۱	۱/۷۹	۳/۱۹	۲/۸۷	۳/۲۵	۳/۲۳	۳/۱۰	شاخص های کالبدی

توجه: حروف انگلیسی نشان دهنده تفاوت معنی داری بین گروهها است، حرف a بیانگر بالاترین میانگین و حرف b بیانگر کمترین میانگین است. چنانچه حروف میانگینها متفاوت باشد، نشان دهنده تفاوت معنی داری بین گروهها است. نبود حروف انگلیسی در جدول فوق نشان دهنده نبود تفاوت بین محلات از بُعد کالبدی است.

تجهیز مدارس، ساماندهی زمین های بایر محلات که به محلی برای دپوی زباله و نیز نخاله های ساختمانی تبدیل شده بود. رایزنی با ادارت مربوط انجام شد؛ اما با وجود پیگیری های صورت گرفته از سوی تسهیل گران و نیز مردم محلی اقدامی در جهت رفع مشکلات فوق از طرف نهادهای ذی ربط انجام نشد.

جدول ۵ عملکردها و دستاوردهای عملی تسهیلگران را به تفکیک محله نشان می دهد. این اطلاعات با توجه به مصاحبه با مدیران دفاتر تسهیلگری اخذ شده است. در خصوص برخی متغیرهای بیان شده در جدول ۲، مانند کف سازی پیاده روهای نامناسب (خاکی)، مرمت و نوسازی بافت فرسوده مدارس محلات، تجهیز مساجد محلات، ایجاد و راه اندازی مراکز درمانی در محلات،

جدول ۵: عملکردها و دستاوردهای عملی تسهیلگری به تفکیک محله ها

عملکردها و دستاوردهای عملی تسهیلگران	معصوم آباد	هیرمند شمالی	رسالت	اسلام آباد	حسین آباد
روشنایی معابر	نصب ۱۰۰ لامپ، تعویض ۲۰ تیر فرسوده چوبی، نصب کلاهدک و لامپ برای ۲۰ کوچه	تعمیر ۲۰۰ لامپ شد، نصب ۲۵۰ کلاهدک و لامپ در بلوار هیرمند شمالی و دانشکده فرخی سیستانی، نصب ۳ ترانس برای رفع مشکل افت ولتاژ برق	کابل ها در برخی کوچه ها برای تقویت سیستم ولتاژ برق تعویض شد. نصب ۵۰ عدد کلاهدک و لامپ، تعویض تیر برق های فرسوده (چوبی)	۲۰ نصب کلاهدک و لامپ در محلات اسلام آباد	نصب ۲۰ کلاهدک و لامپ در محلات اسلام آباد
نصب تابلو برای معابر بی نام (دیوارنویسی معابر بی نام)	۵ معبر بدون تابلو دیوارنویسی شد	۳۵ معبر بدون تابلو دیوارنویسی شد (تابلو معابر دزدیده شده بود)	-	۵۳ معبر ابتدای نامگذاری و سپس دیوارنویسی شد	۲۰ معبر ابتدا توسط اهالی نامگذاری و سپس سپس دیوارنویسی شد
آسفالت معابر	۱۹ هزار متر مربع محله	۴۱ هزار متر مربع	۱۰ هزار متر مربع	۲۰ هزار متر مربع	۲۰ هزار متر مربع
جانمایی مخازن زباله	۸ عدد	۶ عدد	اهالی محله به دلیل اینکه افراد بی خانمان آشغال های داخل مخازن را برای پیداکردن مواد بازیافتی در اطراف مخزن پراکنده می کردند و این امر باعث ایجاد مشکلات بهداشتی در محله می شد، تمایلی به استقرار سطل زباله در محله نداشتند.	۷ عدد	۸ عدد
همکاری با اداره گاز در جهت تسهیل گازرسانی به محلات	کل محله فرایند حفاری و لوله گذاری انجام شد	کل محله فرایند حفاری و لوله گذاری انجام شد	کل محله فرایند حفاری و لوله گذاری انجام شد	کل محله فرایند حفاری و لوله گذاری انجام شد	کل محله فرایند حفاری و لوله گذاری انجام شد
رایزنی با ادارات مربوط برای راه اندازی وسایل حمل و نقل عمومی	اختصاص مینی بوس به محله	اختصاص مینی بوس به محله	ایستگاه تاکسی در محله قبل از ورود دفاتر وجود داشته است.	اختصاص مینی بوس به محله	استقرار ایستگاه تاکسی در جنب بیمارستان تخصصی امام رضا (ع)

ادامه جدول ۵

عملکردها و دستاوردهای عملی تسهیل‌گران	معصوم‌آباد	هیرمند شمالی	رسالت	اسلام‌آباد	حسین‌آباد
پیگیری از ادارات مربوط برای اتصال منازل به شبکه فاضلاب شهری	اقدامی انجام نشد (نبود بودجه)	اقدامی انجام نشد (نبود بودجه)	اقدامی انجام نشد (نبود بودجه)	اقدامی انجام نشد (نبود بودجه)	کل کوچه‌های بلوار آیت‌الله بختیاری به شبکه فاضلاب شهری متصل شد.
رایزنی با شهرداری برای دریافت تخفیف برای اهالی محلات در جهت اخذ پروانه پایان کار و نیز عوارض شهرداری	تخفیفات دوره‌ای به اهالی محله داده شد.	تخفیفات دوره‌ای به اهالی محله داده شد.	تخفیفات دوره‌ای به اهالی محله داده شد.	تخفیفات دوره‌ای به اهالی محله داده شد.	تخفیفات دوره‌ای به اهالی محله داده شد.
رایزنی با ادارات مربوط در کمک به کف‌سازی پیاده‌روهای نامناسب (خاکی)	رایزنی انجام شد، اما اقدامی از طرف نهادهای مربوط انجام نشد	رایزنی انجام شد، اما اقدامی از طرف نهادهای مربوط انجام نشد	رایزنی انجام شد، اما اقدامی از طرف نهادهای مربوط انجام نشد	رایزنی انجام شد، اما اقدامی از طرف نهادهای مربوط انجام نشد	رایزنی انجام شد، اما اقدامی از طرف نهادهای مربوط انجام نشد
کمک به سنددار کردن زمین‌های بدون سند با کمک ادارات مربوط	۳۴۰ نفر ثبت‌نامی ۴ نفر دریافت سند تک‌برگ	-	۳۰ نفر ثبت‌نامی، معرفی ۱۲ نفر ثبت‌نام سامانه شمیم	-	-
تعداد باغچه‌های احداث شده در هر محله	۷۰ عدد	۳۵ عدد	۱۶ عدد	۱۶۵ عدد	۷۹ عدد

مأخذ: گفتگو با مدیران دفاتر تسهیلگری شهر زابل

نتیجه

تسهیلگری اجتماع محور در سال‌های اخیر به‌عنوان یکی از راه‌های تغییر در سطح اجتماع‌های محلی مورد توجه قرار گرفته است. مشارکت، سرمایه اجتماعی، تشکل مردم در سازمان‌های غیررسمی و ظرفیت‌سازی برای توانمندسازی گروه‌های مختلف مهم‌ترین محورهای این رویکرد است. این تحقیق با هدف بررسی نقش فرایندهای اجتماع محور بر توسعه کالبدی روستاهای ادغام‌شده در پیراشهر زابل انجام شده است. با پایه داده‌های به‌دست‌آمده می‌توان به پرسش اساسی این تحقیق که تسهیلگری فرایندهای اجتماع محور چه اثراتی در توسعه کالبدی روستاهای ادغام‌شده در پیراشهر زابل داشته است، پاسخ داد. در این تحقیق در جهت مقایسه میانگین تسهیلگری فرایندهای اجتماع محور در بُعد کالبدی از آزمون T تک‌نمونه‌ای استفاده شد. نتایج آزمون نشان داد که بالاترین میانگین شاخص‌های کالبدی به‌ترتیب در محله رسالت با میانگین ۳/۲۵، معصوم‌آباد با میانگین

۳/۲۳ و اسلام‌آباد با میانگین ۳/۱۹ است و کمترین میانگین را محله حسین‌آباد با ۲/۸۷ و هیرمند شمالی با میانگین ۳/۱۰ دارا است. در کل می‌توان گفت که تسهیلگری فرایندهای اجتماع محور در بُعد کالبدی تأثیر بیشتری از متوسط بر توسعه محلات پیراشهری داشته است در ادامه در جهت مقایسه میانگین تسهیلگری فرایندهای اجتماع محور در بُعد کالبدی از آزمون تحلیل واریانس یا (ANOVA) استفاده شد. نتایج نشان داد بین پنج محله از بُعد کالبدی تفاوت چندانی وجود ندارد که علت اصلی آن اقدامات مشابهی است که در پنج محله پیراشهری با رایزنی دفاتر تسهیلگری با ادارات و نیز همکاری گروه‌های اقدام محلی انجام شده است. از اقدامات شاخص کالبدی در پنج محله می‌توان به آسفالت معبر محلات پیراشهری اشاره کرد، همچنین دیوارنویسی معابر بی‌نام، تجهیز دو پارک در محلات رسالت و نیز اسلام‌آباد به وسایل بازی، افزایش سرانه فضای سبز و... از دیگر اقدامات کالبدی است که با همکاری مردم محلی انجام شده است. موارد

برای ساکنان این محلات شود، اجرای دوم فاز آسفالت محلات با تعیین اولویت‌بندی معابر برای آسفالت توسط مردم مناطق پیراشهر می‌تواند علاوه بر ایجاد روحیه نشاط در بین اهالی میل به مهاجرت را نیز کاهش دهد و باعث توسعه محلات پیراشهری شود.

- با توجه به اینکه محلات حاشیه با معضلات بهداشتی مواجه هستند، خصوصاً در زمینه بهداشت محیط و برخی محلات نزدیک به محل دپوی زباله شهرداری هستند (حسین‌آباد) و این امر با توجه به توفان‌های شهر زابل باعث پراکندگی زباله در سطح این محله شده، پیشنهاد می‌شود جانمایی مخازن جمع‌آوری زباله در محلات پیراشهری به تعداد مورد نیاز با همیاری و همکاری مردم محلی انجام شود. این امر تا حدودی به بهبود اوضاع بهداشتی محلات کمک و زمینه را برای توسعه محلات بالا فراهم می‌آورد.

- با توجه به اینکه همه معابر شهر زابل، دارای نام تصویب‌شده توسط شورای شهر و شهرداری هستند، پیشنهاد می‌شود اسامی انتخاب‌شده توسط اهالی در جلسه شورای شهر و شهرداری به تصویب کمیته فرهنگی نام‌گذاری معابر برسد و سپس با نصب تابلوی فلزی برای این معابر به ساکنان این محلات هویت بخشیده و زمینه ماندگاری این افراد در محلات و در نهایت توسعه مناطق پیراشهری را فراهم آوریم.

- با توجه به اقدامات چشمگیری که توسط اداره برق در زمینه بهبود روشنایی معابر پیراشهر انجام شد، اما هنوز این محلات مشکل روشنایی معابر در شب را دارند، پیشنهاد می‌شود با برگزاری جلسه با گروه‌های محلی معابر که مشکل روشنایی دارند، توسط این گروه معرفی شده و در اولویت تأمین روشنایی قرار گیرد؛ سپس در راستای افزایش امنیت و کاهش سرقت در شب، اقدامات اساسی در راستای بهبود کیفیت روشنایی معابر انجام شود.

ذکرشده در بالا نمونه‌ای از اقدامات تسهیلگری انجام‌شده در حوزه کالبدی در محلات پیراشهری است. نتایج این بخش از تحقیق با مطالعات رضوانی و همکارانش (۱۳۹۱) همخوانی دارد؛ زیرا در مطالعات آن‌ها در شهر کرمانشاه توانمندسازی کالبدی رشد محسوسی داشته است. همچنین در مطالعه پیوسته‌گر و همکارانش (۱۳۹۶)، ارزیابی عملکرد دفاتر از دید سه گروه مردم، مدیریت شهری و دفاتر تسهیل‌گری موفق ارزیابی شده است و دستیابی به اهداف کالبدی در رتبه اول قرار گرفت. همچنین پژوهش محمدی و همکارانش (۱۳۹۲) در بررسی بافت‌های فرسوده منطقه ۹ شهرداری تهران که با تسهیل‌گری و اطلاع‌رسانی موفقیت خوبی در زمینه نوسازی بافت فرسوده محدود مورد نظر به دست آمده است. گفتنی است در خصوص برخی متغیرهای بیان‌شده در این پژوهش مانند کف‌سازی پیاده‌روهای نامناسب (خاکی)، مرمت و نوسازی بافت فرسوده مدارس محلات، تجهیز مساجد محلات، ایجاد و راه‌اندازی مراکز درمانی در محلات، تجهیز مدارس، ساماندهی زمین‌های بایر محلات که به محلی برای دپوی زباله و نیز نخاله‌های ساختمانی، ریزنی با ادارات مربوط انجام شد؛ اما با وجود تلاش‌های صورت‌گرفته از سوی تسهیل‌گران و نیز مردم محلی اقدامی در خصوص رفع مشکلات بالا انجام نشد.

پیشنهادات

براساس یافته‌های به‌دست‌آمده از پژوهش، پیشنهادهای زیر ارائه می‌شود.

با توجه به اینکه فاز دوم آسفالت معابر در پنج محله پیراشهری به دلیل کمبود بودجه توسط نهادهای مربوط عملیاتی نشده است و به دلیل شرایط اقلیمی منطقه سیستان (وزش بادهای ۱۲۰ روزه و گرد و غبار ناشی از آن) این مسئله می‌تواند باعث ایجاد مشکلاتی

منابع

بزی، خدارحم (۱۳۸۵). تحلیلی بر روند شهرنشینی و توسعه فیزیکی شهر زابل، فصلنامه فضای جغرافیایی. شماره ۲. دوره ۱. صفحات ۲۸-۵.

https://jshsp.rasht.iau.ir/article_۵۲۱۹۴۶_a۱۲۶defdaa۹cf۷fdb۰۸۰۴۸۶a۰۲dd۸a۲d.pdf

بزی، خدارحم؛ اکبر کیانی؛ عبدالغنی صفرزائی (۱۳۹۶). ارزیابی راهبرد توانمندسازی حاشیه‌نشینان در بهسازی شهر زابل، جغرافیا و آمایش شهری-منطقه‌ای. سال هفتم. شماره ۲۲. صفحات ۱۴۸-۱۲۷.

https://gaij.usb.ac.ir/article_۳۲۲۹_۹۱a۲c۱e۱c۹۶۲f۷dd۸۱۵۶۵۴a۹e۳۲۶b۱۸a.pdf

بزی، خدارحم؛ اکبر کیانی؛ عبدالغنی صفرزائی (۱۳۹۵). بررسی علل شکل‌گیری و راهکار مقابله حاشیه‌نشینان شهر زابل با تأکید بر توانمندسازی، فصلنامه مطالعات شهری. شماره ۲۱. صفحات ۲۸-۱۷.

https://urbstudies.uok.ac.ir/article_۴۵۹۹۹_۵۷۲۶۹۹a۹bf۸f۳۱۱۳۵cc۷۰d۰۰۷b۱۸۴۶a۱.pdf

پیوسته‌گر، یعقوب؛ سلیمان محمد دوست؛ علی اکبر حیدری؛ عنایت اله رحیمی (۱۳۹۶). ذهنیت سنجی در خصوص عملکرد دفاتر تسهیلاتی بافت‌های فرسوده شهری در فرآیند باز آفرینی شهری جامع پایدار (نمونه موردی دفاتر تسهیلاتی کلان شهر شیراز)، نشریه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری. سال هشتم. شماره سی. صفحات ۲۲۵-۲۴۴.

https://jupm.marvdasht.iau.ir/article_۲۵۰۷_۲۵۰d۵۸۳c۷e۹faec۴۲a۳۹۴۹dc۸۰۶dbf۱.pdf

حاجی علی اکبری، کاوه (۱۳۹۰). مرور تجارب دوساله تسهیلاتی سازمان نوسازی شهر تهران در دفترهای محلی نوسازی، نشریه اینترنتی نوسازی. سال دوم. شماره ۱۲. صفحات ۱۴-۱.

<https://www.sid.ir/paper/۴۸۸۸۹۱/fa>

زارع، الهام، مهسا فرامرزی‌اصل؛ الناز عباسی‌پارام (۱۳۹۹). بررسی نقش مشارکت اجتماعات محلی در توسعه پایدار اجتماعی شهرها (مطالعه موردی: محله سنگلج تهران)، نشریه معماری و شهرسازی پایدار. سال هشتم. شماره ۱. صفحات ۱۱۶-۱۰۱.

https://jsaud.sru.ac.ir/article_۱۳۷۳_۷c۴۷۹۸۱۶۵۸aa۳ee۲۹۴a۰۵۵f۰۹۶۹b۱۱۰.pdf

زنگی‌شاهی، سجاد؛ حجت شیخی؛ فرهاد برونک (۱۴۰۰). تسهیلاتی و شکوفایی ظرفیت‌ها و دارایی‌های محلی (مطالعه موردی: محله جعفرآباد)، فصلنامه مطالعات مدیریت شهری. سال سیزدهم. شماره ۴۵. صفحات ۲۶-۱۲.

https://ums.srbiau.ac.ir/article_۱۸۱۴۷_۸۳۱۸۹۶۳fd۵۵df۷a۹۲۲۸۹e۷۲۲ab۰۸۴e۴.pdf

سعیدی‌رضوانی، نوید؛ محمدحسین انصاری؛ وحیده توحیدلو (۱۳۹۱). بررسی و ارائه راهکارهای توانمندسازی اجتماع‌محور با تأکید بر مشارکت مردمی در ساماندهی و توانمندسازی بافت‌های فرسوده و سکونتگاه‌های غیررسمی (نمونه موردی شیراز، کرمانشاه و سنندج)، مجله هفت شهر. دوره ۳. شماره ۴۱ و ۴۲. صفحات ۲۲-۶.

http://www.haftshahrjournal.ir/article_۲۰۴۸۶_۳۰۷ec۵۲۵۴۲۲۳۷۳da۳e۵۷۵ab۲۰۸۴۴۵۰۰۹.pdf

شیخی، حجت؛ فرهاد برونک؛ سجاد زنگی‌شاهی (۱۴۰۰). توسعه محلی و رویکرد تسهیلاتی اجتماع‌محور (محله جعفرآباد)، فصلنامه چشم‌انداز شهرهای آینده. دوره دوم. شماره اول. پی‌پی ۵. صفحات ۷۵-۶۱.

<http://jvfc.ir/article-1-81-fa.html>

عظیمی‌آملی، جلال؛ عبدالرضا رکن‌الدین‌افتخاری (۱۳۹۳). حکمروایی روستایی (مدیریت توسعه پایدار)، مرکز تحقیق و توسعه علوم انسانی. چاپ اول. انتشارات سمت. تهران.

<https://samta.samt.ac.ir/product/۸۹۷۲>

فرجی‌راد، خدر؛ غلامرضا کاظمیان (۱۳۹۱). توسعه محلی و منطقه‌ای از منظر رویکرد نهادی، تهران: سازمان انتشارات جهاد دانشگاهی.

<https://www.gisoom.com/book/۱۹۶۹۰۹۵>

فیروز آبادی، احمد؛ محسن جعفری (۱۳۹۵). مطالعه قابلیت‌های سازمان‌های مردم نهاد بومی دین محور در حل چالش‌های پیش روی توسعه اجتماع محور روستایی، مورد مطالعه: گروه جهادی طلاب عباد، دو فصلنامه علمی پژوهشی الگوی پیشرفت ایرانی اسلامی. سال چهارم. شماره هفتم. صفحات ۱۷۳-۱۵۳.

<http://ensani.ir/file/download/article/20170820082738-9841-39.pdf>

قاسمی‌اردهائی، علی (۱۳۸۵). بررسی علل مهاجرت روستاییان به شهرها در ایران با فراتحلیل پایان‌نامه‌های تحصیلی (مقطع زمانی ۱۳۸۳-۱۳۵۹)، فصلنامه روستا و توسعه. سال ۹. شماره ۱. صفحات ۸۰-۵۱.

http://rvt.agri-peri.ac.ir/article_۵۹۳۴۳_۸۳۴۶۳۴a۰۴۶۵cec۷۷۲۲b۶۲۳۴۷۴۹۴۷۸۴b.pdf

محمدی، علیرضا؛ مجید روستا (۱۳۸۷). توسعه اجتماع‌محور: ساز و کاری برای ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی، نشریه شهرسازی و معماری هفت شهر. شماره ۲۴-۲۳. صفحات ۱۰۵-۸۹.

http://www.haftshahrjournal.ir/article_۹۶۸۹_۴۶۷۲۸۰۸a۴۳card۷۹e۸bc۶۱۴۰۴۶۸cb۵۳۷.pdf

محمدی، کاوه؛ محمدتقی رضویان؛ مظفر صرافی (۱۳۹۲). نقش دفاتر تسهیلگری در سرعت بخشی به شهرسازی مشارکتی در بافت‌های فرسوده شهری (مورد پژوهشی منطقه ۹ شهرداری تهران)، فصلنامه علمی پژوهشی برنامه‌ریزی منطقه‌ای. سال سوم. شماره یازده. صفحات ۵۴-۴۳.

<https://www.sid.ir/paper/۳۰۵۳۳/fa#downloadbottom>

نصیری، اسماعیل (۱۳۹۳). چالش‌های فقر شهری و ضرورت رویکرد راهبردهای اجتماع‌محور در سکونتگاه‌های غیررسمی (مطالعه موردی: محله بیسیم شهر زنجان)، چشم‌انداز جغرافیایی در مطالعات انسانی، سال نهم. شماره ۲۷. صفحات ۱۶۸-۱۵۳.

https://jshsp.rasht.iau.ir/article_۵۱۹۰۲۳_۷۹۰۰۱۳۱۰bd۸e۳bd۷۶۰۱۷e۹d۵۵۷۹۹ae۹.pdf

گزارش فرایند راه‌اندازی دفاتر تسهیلگری و توسعه محلی (۱۳۹۷). گزارش اول شرکت بین‌المللی نقش کلیک.

<https://udrc.ir/images/setadmeli/g50/shora1.pdf>

مراذاده، عبدالباسط؛ محمد قاسمی؛ حبیب‌الله سالارزهی (۱۳۹۹). توانمندسازی اجتماع‌محور با رویکرد ظرفیت‌سازی در مناطق روستایی سیستان و بلوچستان: یک مدل داده‌بنیاد، فصلنامه توسعه محلی (روستایی- شهری). دوره یازدهم. شماره ۲. صفحات ۳۳۸-۳۱۳.

https://jrd.ut.ac.ir/article_77193.html

وطن‌پرست، ابوالفضل؛ زهرا اصفهانی؛ فاطمه خزاییلی‌پارسا (۱۳۹۸). رویکرد اجتماع‌محور: راهنمای مداخله‌های محله‌ای ویژه تسهیل‌گران و فعالان برنامه‌های اجتماع‌محور، ناشر سازمان بهزیستی کشور. ویرایش دوم. تهران.

<https://www.behzisti.ir/d/۹۷۰۳/۰/۱۶/۰۹/۲۰۱۹.pdf>

یوسفی‌سادات، محرم (۱۳۹۳). راهنمای آموزش مدل توانمندسازی جوامع روستایی الزامات، دستورالعمل‌ها و رهنمودهای تخصصی مرکز سلامت محیط کار. وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، معاونت بهداشتی. ناشر پژوهشکده محیط‌زیست. تهران.

<https://www.arums.ac.ir/file/download/page/۱۵۰۰۴۴۶۹۹۲-javame-roostae.pdf>

References

- Alwaer, H., & Cooper, I (2019). A review of the role of facilitators in community-based, design-led planning and placemaking events. *Built Environment*, 45(2), 190-211.
<https://www.ingentaconnect.com/content/alex/benv/2019/00000045/00000002/art00006>
- Beck, S. J., & DeSutter, K (2020). Special Education Meetings: The Role of the Facilitator in Districts Serving Rural Communities. *Rural Special Education Quarterly*, 40(1), 33-41.
<https://journals.sagepub.com/doi/full/10.1177/8756870520972660>
- Gillam, R. J., Counts, J. M., & Garstka, T. A (2016). Collective impact facilitators: How contextual and procedural factors influence collaboration. *Community Development*, 47(2), 209-224.
<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/15575330.2015.1133684>
- Hogan, C (2002). Understanding Facilitation theory and principles
<https://doi.org/10.1108/00197850410516120>
- Ishom, M., Raharjo, K. M., Avrianda, D., & Fatihin, M. K (2021, December). The Role of Facilitators in Community Empowerment Based on Learning Community to Improve Vocational Skills. In *International Conference on Information Technology and Education (ICITE 2021)* (156-159). Atlantis Press.
<https://www.ingentaconnect.com/content/alex/benv/2019/00000045/00000002/art00006>
- Dienel, H. Shirazi, M. R. Schröder, S. Schmithals, J (2017). Citizens' Participation in Urban Planning and Development in Iran Dienel.
<https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781315572154-11/evaluation->
- Van Horen, B (2004). "Community Upgrading and Institutional Capacity Building to Benefit the Urban Poor in Asia". New Delhi: India, India Habitat Centre.
<https://johnheron-archive.co.uk/wp-content/uploads/2020/03/cfh.pdf>